

principles and approaches to this issue and became the link that unites national legislation with international legal acts.

Therefore, timely, effective, science-based legal regulation of gender relations opens up opportunities for socially fair distribution of rights and opportunities in society between different floors. In turn, the effectiveness of legal regulation will depend on a number of objective and subjective factors.

Key words: gender, gender equality legislation.

УДК 340.13

Р. В. ЧОРНОЛУЦЬКИЙ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ У НОРМОТВОРЧІЙ (НОРМОПРОЕКТНІЙ) ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено актуальні проблеми підвищення якості законодавчих актів в контексті здійснення нормотворчої (нормопроектної) діяльності. Показано, що всі характеристики якості закону закладаються на рівні нормопроектної діяльності, тому об'єктивно зростає роль і значення такої діяльності, яка об'єднує наукові і практичні (власне технічні) засади.

Ключові слова: держава, закон, законопроектна (нормопроектна) діяльність, якість закону, принципи права.

Чернолуцкий Р.В. Теоретические проблемы повышения качества законодательных актов в нормотворческой (нормопроектной) деятельности

Исследованы актуальные проблемы повышения качества законодательных актов в контексте осуществления нормотворческой (нормопроектной) деятельности. Показано, что все характеристики качества закона закладываются на уровне нормопроектной деятельности. Поэтому объективно возрастает роль и значение такой деятельности, объединяющей научные и практические (собственно технические) подходы.

Ключевые слова: государство, закон, законопроектная (нормопроектная) деятельность, качество закона, принципы права.

Chernolutskiy Ruslan. Theoretical problems of improving the quality of legislation standard-setting (lawmaking) activities

Focus on current issues of improving the quality of legislation in the context of rule-making (lawmaking) activities. It is shown that all quality characteristics at law laid lawmaking activities because objectively the role and importance of this activity that integrates scientific and practical (on site technical) framework.

Key words: state, law, Legislative (Lawmaking) activity, quality of law, principles of law.

© ЧОРНОЛУЦЬКИЙ Руслан Васильович – кандидат юридичних наук, докторант Інституту законодавства Верховної Ради України

Однією з найважливіших задач загальнодержавної законотворчості в сфері регулювання найважливіших суспільних відносин є ухвалення законів високої правової якості. Однак у даний період часу, на жаль, кількісні параметри законотворчості превалюють над якісними. Це об'єктивує й актуалізує подальші дослідження феномена якості законодавчих актів, а точніше глибокий науковий аналіз проблематики якості закону, що має конституююче значення для законодавця та загального феномену державності, бо кінцевою метою законотворчості є ефективне регулювання суспільних відносин з метою досягнення прогнозованого соціального ефекту.

Становлення суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави в Україні (ст. 1 Конституції України)¹ актуалізує завдання істотного оновлення всієї системи законодавства, причому підписання Україною угоди з Європейським Союзом про асоціацію, тільки рефлексує і підсилює значимість вирішення цього завдання, в якому якісне забезпечення законотворчості є визначальним фактором.

Проблема забезпечення правової якості законів безпосередньо пов'язана із завданням забезпечення надійної правової захищеності особистості у сфері її функціонування в різних сферах державного та суспільного життя. Тому особливого значення забезпечення правової якості законів набуває в конституційному праві, як ведучої і єдиної профілюючої галузі національного права та законодавства. Тут законотворчість детермінує ефективне і стабільне функціонування всієї системи законодавства держави. І тому різного роду дефекти в законах не тільки знижують ефективність юрисдикції та провокують правозастосовні помилки, але і призводять до істотних порушень прав і законних інтересів людини і громадянина.

Крім зазначеного, необхідність дослідження означеної проблематики пояснюється потребами подальшого розвитку приватної наукової теорії правової якості закону, її збагачення загальноправовим і галузевими аспектами аналізу, а також телеологічними домінантами подальшого розвитку та поглиблення наукових знань про, перш за все, конституційну законотворчість, що лежить в основі подальшої галузевої законотворчості, й насамперед про нормопроектну діяльність в конституційному праві.

До теперішнього часу правова якість законів як цілісне явище в юридичній науці вивчалось недостатньо. Мало дослідженою залишається проблематика оцінки видів (підвидів) правової якості законів з урахуванням їх галузевої специфіки. В юридичній літературі

недостатньо розроблені теоретичні та прикладні проблеми вдосконалення інструментально-правової та техніко-юридичної якості законів. Практично не дослідженими залишаються теоретичні та науково-методичні проблеми експертної діагностики законотворчих дефектів в законопроектах (законах). Хоча слід враховувати, що проблематика якості закону зароджується у законотворчості ще на самій ранній, допарламентській і навіть на доправовій його стадії – стадії законопроектних робіт, що об'єктивує й актуалізує законопроектування, як стадію на якій закладаються основи якості закону вже на рівні розробки його проекту.

Проблематика якості закону зачіпає досить широку базу наукових досліджень, в основі якої лежать праці вчених у галузі філософії, права, логіки, лінгвістики, соціології. Перш за все, слід вказати на наукові публікації в галузі теорії права С.С. Алексєєва, Л.Ф. Апт, В.К. Бабаєва, В.М. Баранова, С.А. Боголюбова, М.А. Власенко, В.В. Глазиріна, В.В. Ігнатенка, В.Б. Ісакова, В.Н. Карташова, Д.О. Ковачева, В.В. Лазарева, В.В. Лапаєва, О.С. Лашкова, О.Е. Лейста, Г.В. Мальцева, А.В. Міцкевича, А.Р. Парамонова, О.С. Піголкіна, С.В. Поленіної, В.Ф. Прозорова, Т.М. Рахманіної, Є.М. Савельєвої, І.С. Самошенка, В.М. Сирих, Ю.О. Тихомирова, О.О. Ушакова, О.Ф. Черданцева, Г.Т. Чорнобеля та ін., в яких всебічно розкрито та обґрунтовано загальнотеоретичне розуміння сутності таких правових явищ, як система законодавства, джерела права, нормативні правові акти, норми права, проведено дослідження зв'язків цих явищ з іншими правовими і соціальними явищами, а також розроблені правила, прийоми і способи законодавчої техніки.

Слід вказати і на праці вітчизняних учених – теоретиків права і конституціоналістів, серед яких Ю.Г. Барабаш, М.М. Воронов, А.З. Георгіца, В.С. Журавський, В.П. Колесник, А.М. Колодій, О.Л. Копиленко, Л.Т. Кривенко, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, І.В. Процюк, П.М. Рабінович, М.О. Теплюк, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, О.І. Ющик та ін., в яких проведено доктринальний аналіз законодавчого процесу в Україні. Окремо слід відзначити дисертаційні дослідження вітчизняних вчених – Т.О. Дідич «Нормопроектування: теоретико-правовий аспект» (2006 р.), І.С. Терлецької «Законопроектування в Україні: теоретико-правові аспекти» (2011 р.) і О.В. Богачової «Законотворення: теоретико-прикладні аспекти» (2013 р.), які представляють собою системні та комплексні дослідження у сфері організації та забезпечення законодавчого процесу та законопроектної діяльності.

Однією з найважливіших задач загальнодержавної законотворчості в сфері регулювання найважливіших суспільних відносин є ухвалення законів високої правової якості. Однак у даний період часу, на жаль, кількісні параметри законотворчості превалюють над якісними. Це об'єктивує й актуалізує подальші дослідження феномена якості законодавчих актів, а точніше глибокий науковий аналіз проблематики якості закону, що має конституююче значення для законодавця та загального феномену державності, бо кінцевою метою законотворчості є ефективне регулювання суспільних відносин з метою досягнення прогнозованого соціального ефекту.

Становлення суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави в Україні (ст. 1 Конституції України)¹ актуалізує завдання істотного оновлення всієї системи законодавства, причому підписання Україною угоди з Європейським Союзом про асоціацію, тільки рефлексує і підсилює значимість вирішення цього завдання, в якому якісне забезпечення законотворчості є визначальним фактором.

Проблема забезпечення правової якості законів безпосередньо пов'язана із завданням забезпечення надійної правової захищеності особистості у сфері її функціонування в різних сферах державного та суспільного життя. Тому особливого значення забезпечення правової якості законів набуває в конституційному праві, як ведучої і єдиної профілюючої галузі національного права та законодавства. Тут законотворчість детермінує ефективне і стабільне функціонування всієї системи законодавства держави. І тому різного роду дефекти в законах не тільки знижують ефективність юрисдикції та провокують правозастосовні помилки, але і призводять до істотних порушень прав і законних інтересів людини і громадянина.

Крім зазначеного, необхідність дослідження означеної проблематики пояснюється потребами подальшого розвитку приватної наукової теорії правової якості закону, її збагачення загальноправовим і галузевими аспектами аналізу, а також телеологічними домінантами подальшого розвитку та поглиблення наукових знань про, перш за все, конституційну законотворчість, що лежить в основі подальшої галузевої законотворчості, й насамперед про нормопроектну діяльність в конституційному праві.

До теперішнього часу правова якість законів як цілісне явище в юридичній науці вивчалось недостатньо. Мало дослідженою залишається проблематика оцінки видів (підвидів) правової якості законів з урахуванням їх галузевої специфіки. В юридичній літературі

недостатньо розроблені теоретичні та прикладні проблеми вдосконалення інструментально-правової та техніко-юридичної якості законів. Практично не дослідженими залишаються теоретичні та науково-методичні проблеми експертної діагностики законотворчих дефектів в законопроектах (законах). Хоча слід враховувати, що проблематика якості закону зароджується у законотворчості ще на самій ранній, допарламентській і навіть на доправовій його стадії – стадії законопроектних робіт, що об'єктивує й актуалізує законопроекування, як стадію на якій закладаються основи якості закону вже на рівні розробки його проекту.

Проблематика якості закону зачіпає досить широку базу наукових досліджень, в основі якої лежать праці вчених у галузі філософії, права, логіки, лінгвістики, соціології. Перш за все, слід вказати на наукові публікації в галузі теорії права С.С. Алексєєва, Л.Ф. Апт, В.К. Бабаєва, В.М. Баранова, С.А. Боголюбова, М.А. Власенко, В.В. Глазиріна, В.В. Ігнатенка, В.Б. Ісакова, В.Н. Карташова, Д.О. Ковачева, В.В. Лазарева, В.В. Лапаєва, О.С. Лашкова, О.Е. Лейста, Г.В. Мальцева, А.В. Міцкевича, А.Р. Парамонова, О.С. Піголкіна, С.В. Поленіної, В.Ф. Прозорова, Т.М. Рахманіної, Є.М. Савельєвої, І.С. Самошенка, В.М. Сирих, Ю.О. Тихомирова, О.О. Ушакова, О.Ф. Черданцева, Г.Т. Чорнобеля та ін., в яких всебічно розкрито та обґрунтовано загальнотеоретичне розуміння сутності таких правових явищ, як система законодавства, джерела права, нормативні правові акти, норми права, проведено дослідження зв'язків цих явищ з іншими правовими і соціальними явищами, а також розроблені правила, прийоми і способи законодавчої техніки.

Слід вказати і на праці вітчизняних учених – теоретиків права і конституціоналістів, серед яких Ю.Г. Барабаш, М.М. Воронов, А.З. Георгіца, В.С. Журавський, В.П. Колесник, А.М. Колодій, О.Л. Копиленко, Л.Т. Кривенко, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, І.В. Процюк, П.М. Рабінович, М.О. Теплюк, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, О.І. Ющик та ін., в яких проведено доктринальний аналіз законодавчого процесу в Україні. Окремо слід відзначити дисертаційні дослідження вітчизняних вчених – Т.О. Дідич «Нормопроекування: теоретико-правовий аспект» (2006 р.), І.С. Терлецької «Законопроекування в Україні: теоретико-правові аспекти» (2011 р.) і О.В. Богачової «Законотворення: теоретико-прикладні аспекти» (2013 р.), які представляють собою системні та комплексні дослідження у сфері організації та забезпечення законодавчого процесу та законопроектної діяльності.

Разом з тим, зазначені дослідження присвячені загальній проблематиці організації та забезпечення законодавчого процесу та законопроектної діяльності і не роблять акцент на нормопроектванні, нормопроектувальній діяльності власне в сфері конституційного права, в процесі якої закладаються основні параметри якості законодавчого акту, що мають конститууючий характер.

Теорія правової якості закону, що переживає в рамках сучасної пізнавальної ситуації в юридичній науці етап становлення і обґрунтування її наукової та практичної необхідності, в ідеалізованому вигляді може бути представлена відповідним компонентом загальної теорії права, що вивчає окремі сторони (елементи та їх групи) предмета загальної теорії права. Вона покликана не тільки внести певний внесок у правову науку, причому, внесок явно не схоластичної наповненості, а стати науковою основою для розробки відповідних рекомендацій праксеологічної спрямованості, насамперед, для законодавця.

Незважаючи на те, що теорія правової якості закону виступає в якості приватної наукової теорії, вона має всі права на існування, тому що відображає багатовимірність і багатоликість теорії права, як науки, що вивчає найскладніші соціально-правові аспекти виникнення, становлення, розвитку і вдосконалення права і правового регулювання в державно організованому суспільстві. З наукознавчих позицій зміст загальної теорії права становить система приватних наукових теорій, які нерозривно пов'язані між собою.

Ще раз позитивно відзначаючи праксеологічний потенціал даної теорії правової якості закону, слід вказати, що вона повинна сприяти формуванню та виконанню методологічної (світоглядної) функції стосовно досліджень правової якості конституційних та інших галузевих законів, озброївши дослідників не тільки відповідним методологічним інструментарієм, а й наділивши суб'єктів, що займаються законотворчістю достатніми знаннями, вміннями і навичками для реалізації цієї найважливішої функції по соціальному управлінню найскладнішими громадськими процесами, що мають вплив на стабільне і прогнозоване функціонування державності.

З позицій формальної логіки в основі виникнення та розвитку приватних наукових теорій лежить розчленовування предмета загальної теорії (в нашому випадку – предмета загальної теорії права) на відносно самостійні елементи або їх сукупності. Природно, що зміст загальної теорії набагато багатше змісту окремо взятої її приватної наукової теорії, бо, як методологічно вірно

підкреслює В.С. Добріянов, предметом будь-якої загальної теорії є загальні закони функціонування та розвитку цілісної системи, предметом же приватних наукових теорій є закони функціонування і розвитку окремих підсистем цілісної системи². В даному випадку мова йде не тільки про багатство «загальносистемного» змісту загальної теорії, а й про:

а) структуру останньої, яка складається з великої кількості «систем-підсистем» в рамках єдиної «макросистеми»; а також про

б) аксіологічний потенціал таких «систем-підсистем» (приватної теорії), які з позицій відображення приватної науковою теорією конкретного елемента предмета загальної теорії, за своїм змістом, є істотно багатшими змісту загальної теорії.

Аналізуючи роль і значення приватних наукових теорій та інших теоретичних побудов у сфері наукового пізнання, О. О. Зинов'єв зазначав, що приватні наукові теорії «використовуються для систематизації знань у тій чи іншій галузі науки, встановлення зв'язку різних галузей знань, вироблення більш загальної точки зору, уточнення емпірично вироблених понять і принципів, як метод вирішення певних класів задач, засіб створення умов для дедукції та докази, умова застосування математичного апарату і т.п.»³.

Таким чином, можна констатувати, що теоретична побудова виростає з гіпотези, яка імовірно пояснюватиме об'єкт пізнання. На думку Ф. Енгельса, «спостереження відкриває який-небудь новий факт, що робить неможливим колишній спосіб пояснення фактів, що відносяться до тієї ж самої групи. З цього моменту виникає потреба в нових способах пояснення, яка спирається спершу тільки на обмежену кількість фактів і спостережень. Подальший дослідний матеріал приводить до очищення цих гіпотез, усуває одні з них, виправляє інші, поки, нарешті, не буде встановлений у чистому вигляді закон. Якби ми захотіли чекати, поки матеріал буде готовий у чистому вигляді для закону, то це означало б призупинити доти мисляче дослідження, і вже по одному цьому ми ніколи не отримали б закону»⁴.

Звідси можна зробити висновок про те, що проблематика якості закону, будучи приватною теорією, встановлює найважливіші концепти і теоретичні установки в сфері законотворчості, від застосування яких безпосередньо залежить належне правове регулювання суспільних відносин, успішне вирішення конфліктних ситуацій, що виникають в суспільстві і державі, нарешті, існування і стабільне функціонування самого інституту державності з усіма характерними для нього атрибутами.

Слід вказати, що приватні наукові теорії, що входять в систему загальної теорії, відрізняються одна від одної не тільки характером і ступенем узагальнення елементів відповідної предметної області, а й певним «набором» індикативних ознак, що дають можливість створювати уявлення про предмет такої наукової теорії. Причому, такі узагальнення і ознаки можуть бути «більш загальними» або «менш загальними» і знаходитися в різних відносинах співвідпорядкованості – від стохастичності до координації та реординації. Самі ж приватні наукові теорії як підсистеми загальної теорії можуть представляти системи приватних теорій нижчого рівня, перебуваючи в квазісубординаційних відносинах.

При цьому, слід враховувати, що не всяка сукупність окремих теоретичних положень може бути визнана приватною науковою теорією. Власне виникненню самої теорії, як комплексу уявлень і знань, генетично передують певні системні ознаки, виявлені закономірності, класифікації, типології, первинні пояснювальні схеми й інші теоретичні побудови, які і складають базу її формування.

Об'єднання зазначених вище окремих елементів теоретичних побудов і конструкцій в приватну наукову теорію здійснюється на виявленні органічного (причинно-наслідкового. – Авт.) зв'язку між ними. На думку філософа академіка П. В. Копніна, «об'єднання знання в теорію виробляється, насамперед, самим предметом, його закономірностями. Саме цим і визначається об'єктивність зв'язку окремих суджень, понять і умовиводів в теорії»⁵. Далі розвиваючи свою думку, він підкреслює: «... теорія повинна включати в себе не тільки опис відомої сукупності фактів, але і пояснення їх, розтин закономірностей, яким вони підпорядковані ... В теорію входить ряд положень, що виражають закономірні зв'язку. Причому ці положення об'єднані одним загальним початком, відбиваючим фундаментальну закономірність даного предмета (або сукупність явищ). Якщо немає об'єднувачого загального початку, то ніяка, як би велика вона не була, сукупність наукових положень, що відображають закономірні зв'язку, не складе наукової теорії. Цей початок і виконує основну синтезуючу функцію в теорії, він пов'язує всі вхідні в неї положення (і ті, що описують, і ті, що пояснюють) в одне єдине ціле. ... Для теорії обов'язковим є обґрунтування (доказ) положень, що входять до неї. Немає обґрунтування – немає і теорії»⁶.

У своєму дослідженні «Современные процессы формирования наук: Опыт эмпирического исследования» (1989) російська дослідниця Л.С. Сичова приходить до таких же висновків, акцентуючи

увагу на відповідній послідовності, стадійності, етапізації та процесуалізації розумової діяльності під час формування теорії⁷.

Тому, видається обґрунтованим, що при вивченні приватних наукових теорій (в тому числі і в юриспруденції) дослідникам необхідно враховувати також особливості компонентного складу цих теорій, які характеризують певну ступінь зрілості наукового знання. Так, в літературі з методології науки прийнято виділяти такі компоненти теорії:

1) вихідну емпіричну основу, яка включає безліч зафіксованих в даній області знання фактів, досягнутих в ході досліджень і таких, що вимагають теоретичних пояснень;

2) вихідну теоретичну основу – безліч первинних допущень, постулатів, аксіом, загальних закономірностей теорії, що в сукупності описують ідеалізований об'єкт теорії;

3) логіку теорії – безліч допустимих в рамках теорії правил логічного висновку і докази;

4) сукупність виведених в теорії тверджень з їх доказами, що складають основний масив теоретичного знання⁸.

При цьому, необхідним етапом створення будь-якої теорії (включаючи і теорію правової якості закону) має стати побудова ідеалізованого об'єкта теорії – в нашому випадку – це має стати теоретична модель правової якості закону. А для її побудови необхідно розкрити дефінітив «правова якість законів» на його складові елементи.

Якість це складна філософська категорія, що виражає істотну визначеність предмета, завдяки якій він існує саме як такий, а не інший предмет⁹.

У своєму категоріальному значенні термін «якість» вперше з'являється в філософії Аристотеля¹⁰. «Якістю я називаю те, – пише він, – завдяки чому предмети визнаються так чи інакше якісно певними»¹¹. Якість Аристотель розглядає у вигляді:

а) властивості та стану речей (властивість є порівняно стійка характеристика речі, що майже недоступна змінам);

б) можливості до природної здатності чи нездатності до чогонебудь (до певної діяльності, зміні і т.д.);

в) певної фігури предмета, його зовнішньої форми. Крім того, він виділяє «пасивні якості і стани», основна особливість яких полягає в здатності (можливості) бути сприйнятими, тобто впливом на органи чуття проводити різні відчуття. Різні види якості Аристотель зводить до двох основних: якості як видової різниці речі і якості як її минулого стану.

Якість, за Аристотелем, є, насамперед, «видова відміна сутності» – це вид речі, реалізована в предметі форма. Цим і пояснюється та обставина, що вторинні сутності – видові і родові поняття про предмети – виражають їх внутрішню суть, «деяку якість». «Тільки вторинні сутності позначають не просто окремо якість, як це робить, наприклад, біле: адже біле значить нічого крім якості. Між тим, вид і рід встановлюють якість у ставленні до сутності: вони позначають (вказують на) деяку якісно певну сутність»¹².

Інше розуміння якості – це «стан ... сутностей, що перебувають у русі, наприклад, теплота і холодність, тяжкість і легкість, а також інші подібні визначення, щодо яких при зміні, їх тілам приписуються якісні перетворення»¹³.

Таким чином, аналіз категорії якості підводить Аристотеля до проблеми багатоякості речей, до виділення видової відмінності як основної якості, яке необхідно речі. Цей вид якості – «самий основний», так як це така якість, «яка входить до складу сутності».

У своїх творах грецький філософ три рази піднімав питання про класифікацію значень поняття якості. Перша класифікація дана в «Категоріях», друга – в «Метафізиці», третя – в творі «Про душу». Класифікація видів якості в творі «Про душу»¹⁴ не відноситься у власному розумінні до категорії якості і тому має лише побічне значення (в новому виданні цього твору російською мовою (1976) слово «якість» замінено – і, напевно, справедливо – на слово «властивість»). Найбільший інтерес для характеристики категорії якості представляють «Категорії» і «Метафізика». В них Аристотель спробував дати всебічний аналіз категоріальних значень поняття якості. Аристотель розрізняє два основних значення поняття якості: сутнісне і акцидентальне. Уже в «Категоріях» він проводить відмінність між якістю як сутнісним визначенням предмета і якістю як властивістю або станом предмета, що не відносяться до визначення його сутності.

Розробці проблем категорії «якість» присвячували свої праці багато видатних вчених і мислителі минулого. Так, Дж. Локк поділяв все безліч якостей на дві групи: а) «первинні» якості, тобто об'єктивні, існуючі незалежно від людської свідомості (протяжність, рух, спокій, фігура і т.д.) і б) «вторинні» якості, тобто суб'єктивні, зумовлені специфікою органів почуттів (колір, смак, запах і т.д.)¹⁵.

Ділення якостей на «первинні» і «вторинні» містило в собі можливість суб'єктивно-ідеалістичних поглядів на дану проблематику. Цю можливість реалізував у своєму вченні Дж. Берклі. Він стверджував, що не тільки «вторинні», а й «первинні» якості залежать від

суб'єкта, бо всі якості в кінцевому рахунку зводяться лише до відчуттів¹⁶.

В теорії права під якістю закону розуміють внутрішньо притаманну його формі і змісту сукупність соціальних і юридичних властивостей, що обумовлюють придатність закону задовольняти певні потреби, причому, як суспільства, так і окремої особистості.

Звідси феномен «якість закону» представляє собою:

а) складний і опосередкований взаємозв'язок між його формою і змістом і потребами соціуму і окремих індивідуумів, що його складають (регулятивна характеристика. – Авт.);

б) стійку сукупність соціальних і юридичних властивостей закону, тобто соціальну адекватність його встановлень, техніко-юридичну досконалість їх форми і, внаслідок цього, здатність при відповідних умовах середовища і відносин адресатів (громадян та їх об'єднань) забезпечити правомірний характер їх діяльності, сприяти досягненню фактичних результатів, що впливають з цілей закону (легалізуюча характеристика. – Авт.);

в) прояв зв'язку та взаємозв'язку двох аспектів: соціального та спеціально-юридичного. При цьому соціальний аспект характеризує фактичний зміст закону (відповідність соціальним інтересам суспільства, суспільним очікуванням людей, цінностям і пріоритетам особистості), його соціальну адекватність, а спеціально-юридичний аспект – відображає якість його юридичної форми, або адекватність (відповідність) форми фактичному змісту закону (соціально-правова характеристика. – Авт.);

г) співвідносність закону до стандартів, вироблених міжнародною та національною правотворчою практикою, а також громадською користю (корисністю) (інтегративна характеристика. – Авт.).

д) нормативно-правовий акт, що діє в умовах державно організованого соціуму, що володіє вищою юридичною силою та здатний за певних умов (середовища) до пролонгованої, стабільної, прогнозованої та ефективної дії (соціально-ефективна характеристика. – Авт.)¹⁷.

Дійсно, в цьому сенсі якісний закон відрізняється легітимністю, узгодженістю з міжнародним і внутрішнім правом, здатністю за певних умов (середовища) до стабільної, прогнозованої та ефективної дії.

«Правова» якість закону характеризує його з різних позицій:

– по-перше, з *позиції сукупності*, тобто закон знаходиться в групі нормативно-правових актів держави, що володіють вищою юридичною силою;

– по-друге, з *системної позиції*, він пов'язаний і взаємозалежний з іншими законодавчими актами і впливає з Конституції держави;

– по-третє, з *позицій новизни*, закон регулює важливі суспільні відносини або удосконалює або доповнює таке регулювання;

– по-четверте, з *засадничо-правових позицій*, закон відповідає основним принципам права даної держави;

– по-п'яте, з *легітимних позицій*, він виданий на основі Конституції, на виконання Конституції і в порядку, передбаченому Конституцією держави;

– по-шосте, з *технологічних позицій*, він є продуктом, результатом і відповідає принципам юридичної техніки, визнаним у державі і тому не «дисонує» з рештою законодавчого масиву;

– по-сьоме, з *позицій прогнозованості*, він повинен успішно вирішувати актуальні найважливіші суспільні відносини, з метою їх регламентації і регулювання на всьому протязі дії закону.

Слід зазначити, що у правовій науці «якість закону» не розглядається як об'єкт юридичного прогнозування. Традиційно такими об'єктами визнаються система права, окремі галузі і правові інститути, предмет правового регулювання, правовий режим, ефективність дії проєктованих законів та ін. Незважаючи на ці усталені уявлення про об'єкти прогнозування в сфері права, вважаємо, що якість законів може і має бути віднесено до їх числа, оскільки безпосередньо має відношення до законопроектної діяльності і є в кінцевому підсумку, її вершиною і показником її результативності. На це вказує наявність у «якості закону» властивостей, характерних для об'єктів юридичного прогнозування.

На думку В.М. Сирих, прогноз – це передбачення майбутніх змін, тому об'єктом прогностичних досліджень можуть виступати процеси і явища, здатні до зміни, розвитку¹⁸. Звідси якість закону як об'єкт прогнозування має такі ознаками:

– здатність до зміни, розвитку (наявність внутрішнього потенціалу до розвитку, зокрема, в контексті передбачення, становлення, стабілізації або розвитку правил поведінки, що встановлюються в проєкті закону. – Авт.);

– наявність процесів зміни, розвитку, в яких закономірно превалює над випадковим, другорядним (наявність формування постійних істотних властивостей суспільних відносин, з метою регулювання яких і виробляються правила поведінки, що зафіксовані в проєкті законодавчого акта. – Авт.);

– оригінальний зміст, який формується в реальному житті крім прогностичних досліджень (наявність праксеологічного підтвер-

дження життєвості і ефективності правила поведінки, закріпленого в тексті прийнятого закону в діяльності соціуму – Авт.).

Таким чином, поняття «якість закону» характеризує всю сукупність і багатоаспектність властивостей і зв'язків, які повинен мати будь-який прийнятий закон і, відповідно, які необхідно надати йому ще на стадії нормопроекування, як початковій стадії законотворчості. Саме на стадії нормопроекування визначаються вузлові чинники успішної і достовірної законотворчості – визначаються завдання, які вирішуються в процесі законотворчості, і, перш за все, встановлюються телеологічні домінанти, що закріплюються в проекті закону, предметно-об'єктний і суб'єктний склад суспільних відносин, які необхідно врегулювати за допомогою правил поведінки, що закріплюються у проекті, соціальна актуальність і особливості таких відносин, їх перспективна змістовна характеристика, інваріантність їх реалізації, заходи заохочення і заходи покарання за їх виконання, невиконання або неналежне виконання і т.д. – саме це є «критерієм ефективності»¹⁹ підготовлених законопроектів.

Однак, треба в обов'язковому порядку враховувати той факт, що опорним поняттям у словосполученні «правова якість закону» виступає саме «закон», і від його розуміння напряду залежить досягнення феномена якості цього нормативно-правового акту.

Є загальновідомим, що кожен закон є одночасно і самостійним актом, і елементом кількох систем. З одного боку, становить інтерес якість закону як нормативно-правового акту, що існує «сам по собі», але не менш важливим уявляється і узгодженість його з іншими складовими впливу на поведінку людей і організацій як правового, так і неправового характеру. Адже кожен з індивідів постійно знаходиться в складній сукупності взаємовідносин з іншими людьми та організаціями (в т.ч. з державними органами). При цьому необхідно враховувати, що:

1) відповідно до Конституції закони України в системі рішень і дій органів державної влади є основною, системоутворюючою ланкою (ст. 8; п.3 ст. 85; ст.ст. 92, 93, 94; п.п. 29, 30 ст. 106)²⁰. Ця обставина висуває додаткові та підвищені вимоги до якості законів, що приймаються Верховною Радою України, в тому числі й до законопроектної роботи та нормопроекування в конституційному праві взагалі;

2) закони впливають на поведінку суб'єктів права не так прямо, скільки опосередковано, доходячи (або не доходячи) до них крізь «шар» інших нормативних актів та розпорядчих документів, тому

роль законопроектної діяльності в їх створенні відіграє основну роль у «програмуванні» їх якості, бо в контексті виконання закону саме він «обростає» великою кількістю нормативно-правових актів підзаконного характеру і як би передає їм свою якість та детермінує вже якість підзаконних актів;

3) виконання законів значною мірою зумовлено тим, як вони узгоджуються з усією системою державної влади, відповідають її організаційним і ресурсним можливостям – врахування організаційного та ресурсного потенціалу публічної влади в процесі законопроектування та всієї нормопроектної діяльності в конституційному праві, є запорукою вироблення реальних, а не декларативних законів, що є одним з параметрів гарантування їх виконання та належної функціонально-діяльнісної якості;

4) закони повинні відповідати Конституції України, прийматися на основі Конституції України та в порядку передбаченому Конституцією України, що у процесуально-діяльнісному аспекті також забезпечує та детермінує їх якість.

Крім того, слід розуміти, що кожен законодавчий акт є системним та комплексним документом, тому його необхідно розглядати одночасно як: окремий (самостійний) акт управління; елемент системи національного законодавства; елемент системи публічної влади; елемент системи державного владарювання (державності); елемент системи соціального регулювання; елемент системи соціальної комунікації; елемент системи соціальних детермінант; елемент системи телеологічних домінант; елемент системи соціальних цінностей; елемент системи формування конституційно-правового та загально-правового статусу людини і громадянина, юридичних осіб та інших суб'єктів права.

Звідси можна зробити висновок, що якість закону, як його найважливіша функціонально-діяльнісна ознака, формується на всіх етапах його створення, починаючи від нормопроектування і закінчуючи доведенням до громадян, і, оскільки на різних етапах законодавчого процесу зміст законодавчої роботи суттєво відрізняється, міняються і аспекти якості майбутнього закону. Тому, можна погодитись з позицією дослідниці О.М. Савельєвої²¹ про те, що такі складові процесу встановлення закону можна розглядати, як: А) вироблення змісту законодавчого рішення; Б) оформлення тексту (переклад розробленого рішення в нормативний акт); В) процедура прийняття акта (ті її особливості, які не знайшли прямого відображення в тексті закону); Г) порядок введення нових норм і приписів в дію.

Слід зазначити, що пункти А) та Б) реалізуються в межах законопроекування, тобто нормотворчої діяльності. Звідсіля актуалізується розуміння поняття законодавчого рішення, яке О.М. Савельєва розглядає як закінчений (повний і відносно самостійний) керуючий вплив на діяльність громадян та організацій (правило поведінки і механізми його забезпечення)²². Це пов'язано з відповідними змістовно-онтологічними особливостями норм законів, які:

А) досить часто виступають не в якості повного або цілого керуючого впливу, а як окремі його елементи (наприклад, встановлення мінімального розміру оплати праці, звільнення від сплати певного податку окремих категорій осіб, встановлення терміну державної служби або служби в органах місцевого самоврядування тощо);

Б) в частині випадків норми законів є значно ширшими окремого керуючого впливу (це відноситься не тільки до кодексів, а й до деяких законів, наприклад: про захист прав споживачів, транспортний статут залізниць; про охорону навколишнього природного середовища);

В) в частині ж випадків норми законів практично збігаються по обсягу, тому пропонується розглядати такі закони як окремі елементи керуючого впливу або сукупності кількох керуючих впливів.

Отже, закон має безліч властивостей, кожна з яких має свою, відмінну від інших, якість, при цьому в різних конкретних умовах закон проявляє різні, строго певні, специфічні для кожного конкретного випадку властивості. У зв'язку з цим, представляє праксеологічний та науковий інтерес позиція А.В. Андрєєва, який пропонує розглядати такі основні властивості (показники, параметри) закону²³:

1. Закон – це офіційний документ, для якого характерні певні реквізити, структура, символи, способи і стиль викладу. Форма закону має істотне значення в правовому регулюванні суспільних відносин, тому, як зазначається в юридичній науці, існує система спеціальних вимог, що пред'являються до неї. Так, мова закону повина бути точною, ясною, короткою і розрахованою на раціональне, а не на емоційне сприйняття. На жаль, в останні роки під популістським приводом зробити закон зрозумілим кожному, його заповнили багатослівними міркуваннями, в яких тонуть правила, що їм встановлюються (вказаний автор рефлексує увагу на лінгвістично-змістовних вимогах юридичної техніки, що застосовуються в процесі законопроекування. – Авт.);

2. Закон – результат правотворчої діяльності. Слід мати на увазі при визначенні якості закону, що він являє собою результат особли-

вої, інтелектуально-вольової, творчої діяльності, яка включає матеріальний і духовний субстрати. Крім того, закони приймаються в строго певних процедурно-процесуальних формах, які встановлюються Конституцією... і регламентами відповідних законотворчих органів (вказаний автор акцентує увагу на творчому характері правотворчої діяльності, в якій законопроектна діяльність займає значне місце. – Авт.);

3. Нормативність закону – означає те, що він адресується неперсоніфікованим суб'єктам, діє безперервно, регламентує найбільш типові соціальні ситуації, тобто він нормативен. Тому видається неправильною практика законодавця, коли видаються закони, в яких поряд з нормативними положеннями закріплені індивідуально-конкретні заходи. Тут слід погодитися з С.В. Поленіною і Р.Й. Халфіною в тому, що однією з причин бездіяльності законів є насиченість їх деклараціями, описами, побажаннями, серед яких важко знайти норму права²⁴ (вказаний автор робить наголос на відповідному високому рівні узагальнення, якому повинен відповідати законодавчий акт. – Авт.);

4. Верховенство закону – означає, що він має вищу юридичну силу в системі всіх правових актів (як нормативних, так і індивідуальних), оскільки є актом верховної представницької влади (фактично вказаний автор опосередковано наголошує на особливій значущості законопроектної діяльності в конституційному праві. – Авт.);

5. Пряма дія закону – передбачає наділення соціальних суб'єктів безпосередньо правами і обов'язками. На погляд В.А. Андрєєва, з яким слід погодитись, конкретизація закону Президентом, Урядом, міністерствами та іншими суб'єктами правотворчості можлива лише при наявності прямої вказівки про це в самому законі, оскільки прийняті потім різноманітні постанови, інструкції, нерідко, не тільки вихолощують зміст закону, але й фактично суперечать його положенням (вказаний автор вказує на необхідність більш чіткого формулювання прав і обов'язків суб'єктів правовідносин в процесі законопроекування. – Авт.);

6. Незаперечність закону означає, по-перше, що всі зміни та доповнення, у закон повинні вноситися тільки законом; по-друге, що всі інші правові акти (нормативні, правозастосовні, інтерпретаційні) повинні відповідати законам (тлумачення цього положення в контексті нормопроекування, свідчить про необхідність його високого рівня не тільки в процесі підготовки проекту основного закону, а й в процесі підготовки проектів законів щодо внесення змін та доповнень до них. – Авт.);

7. Фундаментальність закону передбачає, що він повинен регулювати найбільш важливі, основоположні відносини. Кожен закон має свій предмет регулювання. На думку Р.Й. Халфіної, «одним з найактуальніших завдань правової науки є розробка об'єктивно обгрунтованих критеріїв предмета закону. Визначення сфери законодавчого регулювання, чітке розмежування відносин, регульованих безпосередньо законом або через систему підзаконних актів, дає можливість дотримання законів, а також їх систематизації. Це одна з необхідних умов дієвості закону, виконання ним функцій центру нормативної системи»²⁵ (тлумачення цієї властивості закону актуалізує нормопроектну діяльність в контексті чіткого вибору та формулювання предмету закону ще на стадії розробки його проекту. – Авт.);

8. Техніко-юридичні властивості закону – це засоби, прийоми, способи, методи, поняття і терміни, використовувані в ньому, які повинні відповідати регульованим суспільним відносинам. Так, терміни необхідно використовувати в єдності, вживати їх в одному значенні в різних правових актах, не застосовувати архаїчні або незрозумілі іноземні слова і т.д. (вказаний автор акцентує увагу на використанні єдиного етимологічного (семантичного) підходу до тезаурусу проектів законодавчих актів на стадії нормопроекування та актуалізує проблематику створення єдиного дефінітивного тезаурусу в рамках національного законодавства. – Авт.);

9. Реальність закону означає, що він повинен точно відобразити дійсність, відповідати регульованим суспільним відносинам, враховувати назрілі потреби та інтереси суспільства, а також прогресивні тенденції соціально-економічного, політичного, духовного розвитку країни (зазначене положення має онтологічне значення для нормопроекування: по-перше, воно вказує на визначення об'єктивного характеру розробки проекту закону та наступного його прийняття в якості законодавчого акту; по-друге, воно зачіпає проблематику актуальності розробки проекту закону; по-третє, воно несе не тільки статутарний, а й прогностичний заряд, якому повинен відповідати проект законодавчого акту. – Авт.);

10. Стабільність закону є одним з основних його параметрів якості. Відсутність стабільності в чинному законодавстві негативно впливає на розвиток економічної та політичної, соціальної та духовної сфери життя суспільства, стан законності і правопорядку (зазначена властивість закону детермінує відповідну якість розробки проекту закону на стадії нормопроекування через формулюван-

ня його положень, що розраховані не тільки на тривалий час дії, а й на досягнення позитивного соціального ефекту – Авт.);

11. Динамічність закону передбачає, по-перше, те, що він повинен враховувати динамізм суспільного життя, тобто закон повинен не тільки відображати реальну дійсність, а й проектувати на майбутнє можливу поведінку соціальних суб'єктів, виконуючи функції випереджального відображення; по-друге, зміни в різних сферах суспільного життя, у самому предметі законодавчого врегулювання – повинні оперативно відбиватися у відповідних змінах і доповненнях закону – таким чином, своєчасність оновлення законодавства – найважливіший показник його якості (вказана властивість закону детермінує високу якість розробки його проекту на стадії нормопроекування в контексті врахування статутарних та перспективних завдань в регулюванні суспільних відносин на засадах соціального та політичного прогнозування. – Авт.);

12. Обов'язковість закону повинна бути забезпечена строго визначеними заходами державного та іншого впливу, тобто закон повинен бути захищеним – на жаль, ця умова не завжди дотримується (зазначене положення напряму торкається нормопроекувальної діяльності, коли суб'єкти нормопроекування в процесі розробки проекту законодавчого акту забувають сформулювати відповідні санкції за порушення норм закону, надаючи таким чином проекту високий декларативний характер. – Авт.);

13. Ресурсозабезпеченість закону означає те, що закон буде якісним лише в тому випадку, якщо він забезпечений матеріальними, фінансовими, організаційними, інформаційними, ідеологічними, людськими та іншими ресурсами (зазначене положення містить прямі вказівки не тільки на матеріально-ресурсне забезпечення виконання закону, а й на врахування вказаних факторів на рівні нормопроекувальної діяльності на стадії планування і розробки проекту, шляхом формулювання відповідних норм – через компетенційні повноваження відповідних державних органів щодо організаційного, інформаційного, матеріально-фінансового, кадрового забезпечення тощо, а також через відповідні права і обов'язки уповноважених осіб. – Авт.);

14. Ефективність закону означає співвідношення між тими цілями, для досягнення яких був прийнятий закон, і отриманим фактичним результатом дії даного закону (ця властивість закону може бути прорахованою тільки після його прийняття та вступу в дію через відповідний термін часу, однак вже на рівні нормопроекування

така ефективність може бути визначеною за рахунок соціального проектування через проведення експертизи. – Авт.);

15. Оптимальність дії закону передбачає, що він строго визначає межі своєї дії в часі, просторі і по колу осіб (вказані параметри є вихідними та телеологічно визначальними, основоположними в процесі нормопроекування. – Авт.);

16. Системність закону означає: по-перше, внутрішню узгодженість нормативно-правових приписів, що входять в його зміст; по-друге, його несуперечність, тісну взаємодію з іншими законами та нормативними актами; по-третє, відсутність пробілів та інших похибок у законі свідчить про його високу якість (вказана властивість забезпечується високим рівнем наукового та праксеологічного забезпечення нормопроектної діяльності, коли кожен проект закону розглядається на предмет відповідності наведеним критеріям. – Авт.);

17. Доступність закону передбачає не тільки ясність і чіткість викладу в ньому нормативно-правової інформації, а й можливість суб'єктів ознайомитися з його змістом (вказаний автор в своїй визначенні робить пряме посилання на ясність і чіткість викладу в законі нормативно-правової інформації, що є однією з основних задач нормопроекування. – Авт.);

18. Моральність закону означає, що він відповідає нормам моралі, відображає ідеї та стан свободи і відповідальності, справедливості і рівності, гуманізму, громадської та особистої безпеки і т.п. (вказана ознака закону забезпечується високим рівнем компетентності суб'єктів нормопроекування та його високим доктринальним забезпеченням та супроводженням. – Авт.);

19. Естетичність закону – важливо мати на увазі привабливість викладу в ньому норм права, його структури, вдалу назву, розташування розділів, глав, статей, пунктів, частин і т.п. (вказана властивість закону забезпечується високим рівнем застосування прийомів та методів юридичної техніки, однією з форм якої є нормопроекувальна діяльність. – Авт.).

Слід зазначити, що в юридичній літературі розглядаються й інші властивості і характеристики закону, які необхідно включати в стандарти якості закону. Причому потрібно мати на увазі, що ці та інші вимоги підлягають істотному коригуванню залежно від рівня узагальнення, тобто від того, аналізуємо ми якість окремого закону чи їх сукупність, галузеве законодавство або систему законодавства в цілому.

У загальному розумінні, виходячи з нормативно-прагматичного розуміння якості закону, критеріями, за якими визначається така якість, повинні служити: по-перше, властивості (показники) закону, характерні для національної правової системи суспільства (національні критерії якості закону. – Авт.). На їх основі повинні розроблятися стандарти якості закону стосовно окремих галузей законодавства (цивільні, адміністративні, сімейні, земельні тощо). По-друге, критеріями якості закону служать певні міжнародні стандарти, загальновизнані норми і принципи міжнародного права, а також положення міжнародних договорів держави (міжнародні критерії якості закону. – Авт.). По-третє, важливим критерієм закону є практика його реалізації, цінність (корисність), максимальна ефективність для окремих людей, колективів та організацій, держави і суспільства в цілому (праксеологічні критерії якості закону. – Авт.).

Такий підхід обумовлений саме тим, що у вітчизняному правознавстві, по-перше, поки немає єдиного доктринального визначення поняття «якості закону», оскільки воно було введено в науковий обіг порівняно недавно, а, по-друге, профільне поняття, що застосовується, ґрунтується та базується в основному на неправових характеристиках, психо-філософських і сугубо праксеологічних концептах, тому і є значною мірою дискусійним; по-третє, визначення такої дефініції на нормативно-законодавчому рівні у перспективі, фактично буде сприяти визначенню суттєвих орієнтирів законопроектної і всієї нормопроектної діяльності.

В даний час можна відзначити низку плідних спроб розкрити зміст цього поняття. У правовій науці намітилися два основних підходи до розуміння «якості закону». Прихильники першого з них пов'язують «якість закону» з його здатністю відповідати економічним і іншим соціальним реаліям²⁶. Так, під «якістю закону» розуміється його відповідність суспільним потребам і здатність забезпечувати регулювання суспільних відносин згідно поставленим при виданні закону цілям. При цьому виділяються три аспекти якості закону: соціальний, політичний і юридичний:

– соціальна характеристика якості закону включає в себе, по-перше, ступінь адекватності відображення в законі процесів, що відбуваються в суспільстві; по-друге, точність проєкції цих процесів на майбутнє; по-третє, прогнозування можливих шляхів розвитку сфер суспільства і нерозривно пов'язаного з цим вибору оптимальних шляхів правового регулювання, їх видозміни в бажаному для законодавця напрямку (соцієтально-прогностичний підхід – Авт.);

– політична характеристика являє собою ступінь відповідності обраних законодавцем варіантів регламентації суспільних відносин вимогам законодавчої політики та завданням суспільного розвитку на ту чи іншу перспективу (підхід з позицій детермінант правової політики держави – Авт.);

– юридична характеристика являє собою ступінь відповідності та оптимальності нормативного регулювання важливості, значущості та необхідності суспільних відносин, тим соціальним очікуванням законодавця, які він закладав в процесі нормопроектувальної роботи з метою досягнення вагомого соціального результату (підхід з позицій ефективності нормотворчості та правової ефективності дії закону – Авт.).

Вважаємо, що вказані характеристики повністю вписуються до вимог, що надаються до законопроектної (нормопроектної) діяльності, з метою її належної та ефективної організації. Більш того, вважаємо, що вони мають синергетичний потенціал, що забезпечить закону ефективність дії та досягнення ним соціального результату у правовій регламентації та регулюванні, що закладали його розробники на рівні нормопроектування.

В основу іншого підходу до проблеми якості закону покладена філософська категорія «якості». У широкому його розумінні, дана категорія розкриває сукупність загальних ознак, які складають якість будь-якого явища, процесу природи, суспільства або мислення і тим самим виступає методологічною підставою у вивченні якості конкретного явища, в даному випадку закону²⁷ (швидше за все методологічною підставою для нормопроектування з метою складання проекту законодавчого акту. – Авт.).

Слід погодитися, що обидва наведених доктринальних підходу не тільки не суперечать один одному, але і знаходяться між собою в прямому та діалектичному взаємозв'язку. Вони відрізняються один від одного лише ступенем узагальнення елементних підходів до визначення якості закону. При цьому, якщо перший з них орієнтований на вивчення якості закону в його співвідношенні з економічними, політичними та іншими явищами (соціологічний рівень. – Авт.) і в ході дослідження йдеться про якість змісту норм права та їх соціальну зумовленість, то другий підхід спеціалізується на вивченні якості форм закону (філософський рівень. – Авт.), властивих йому як джерелу права ознак і технічних, технологічних форм викладу правових норм в тексті закону (технологічний рівень (рівень нормопроектувальної діяльності). – Авт.).

Слід зазначити, що є й третій доктринальний підхід. У найбільш ґрунтовній з радянських юридичних робіт в профільній сфері, «Ефективність правових норм» (1980 р.), що була написана відомими юристами В.М. Кудрявцевим, В.І. Никитинським, І.С. Самощенко і В.В. Глазирінім²⁸, автори в якості систематичного, комплексного показника дії правових норм розглядають їх оптимальність. При цьому складовими поняття оптимальності виступають ефективність, корисність, економічність і соціальна цінність норм. Ефективність правових норм авторами розглядається як співвідношення мети і результату, при цьому в ній виділяються два рівні: юридична ефективність (відповідність поведінки адресатів норми юридичним приписам, тобто побудова нормативного стереотипу поведінки згідно правил поведінки, що є вираженою у вигляді юридичної конструкції. – Авт.) і соціальна ефективність (ступінь досягнення соціальної мети, що знаходиться поза безпосередньою сферою правового регулювання, тобто реакція самого соціуму на спробу правового впливу на відповідні соціальні відносини. – Авт.). Корисність (вигідність) норм оцінюється як співвідношення намічених і побічних результатів їх дії, економічність – як співвідношення цінності отриманого результату і величини зроблених витрат. Соціальна цінність визначена авторами для соціалістичного права як «загальна класова, демократична, гуманістична спрямованість». Як елементи забезпечення досконалості законодавства автори розглядають: правильне опосередкування в приписах соціально-економічних і політичних закономірностей розвитку суспільства, в т.ч. точність опосередкування цілей суспільного розвитку та відповідність обраних правових засобів цілі; облік у нормотворчості загальних законів і принципів управління; врахування принципів системного підходу; облік специфічних закономірностей права і дотримання законодавчої техніки.

Слід зазначити, що елементи фактично є принципами, які необхідно враховувати в процесі нормопроектної діяльності взагалі, та нормопроектної діяльності в конституційному праві в обов'язковому порядку, виходячи з його значення для становлення та розвитку національної системи права та законодавства. Крім того, хоча автори не систематизують окремо компоненти «вдосконалення законодавства», представляється можливим розглядати першу позицію вищенаведеного переліку як політичну складову якості закону, другу – як управлінську його складову, третю – як філософську складову, четверту – як юридично-технологічну.

На нашу думку, узагальнюючим зазначені підходи та рівні узагальнення досліджуваного феномена «якість закону», представляється філософський підхід. Оскільки форма і зміст знаходяться в тісному діалектичному взаємозв'язку, то і якість закону може бути розкрита повно і всебічно лише як якість його форми і змісту. Саме такий комплексний підхід до проблеми якості закону, по-перше, представляється найбільш доцільним, а, по-друге, з позицій розуміння саме змісту закону і форми його вираження, він детермінує, об'єктивує і актуалізує особливу і неминущу роль нормопроектувальної діяльності у законотворчості, як єдиного способу в умовах буденності соціуму, його повсякденності існування і об'єктивної необхідності нормативного врегулювання його проблем, домогтися виникнення та реалізації феномена «якість закону».

Виходячи з зазначеного вище, багатогранне поняття «якість закону» можна визначити як сукупність властивостей, що є необхідно і іманентно властивими закону, що характеризують його як основний, належний та оптимальний регулятор суспільних відносин. Звідси його складовими доданками будуть вважатися властивості правової легальності закону (відповідність його нормативно-правовим і процесуально-правовим вимогам), інструментально-правова властивість (особливості регламентації правових засобів), техніко-юридичні властивості (рівень техніки викладу закону та його відповідності вимогам законодавчої техніки). Всі наведені підходи є важливими ідентифікаційними елементними складовими нормопроектувальної діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що в управлінському аспекті, якість закону, який встановлює в соціумі певні правила поведінки в найважливіших сферах його функціонування, є одним із вагомих чинників ефективності державного управління якістю життя людини. В економіко-політичному аспекті, якість закону відображає обумовленість правової форми та соціально-економічного змісту основного інструменту державного управління громадськими ресурсами (закону) принципами концепції якості життя.

Закон як інструмент державного управління і спосіб публічного управління громадськими ресурсами використовується для реалізації соціальної функції держави і в цій ролі повинен забезпечувати: а) встановлення соціально орієнтованих цілей, пріоритетів і принципів управління суспільними ресурсами (прямі методи державного регулювання) і (або) формування інституціонального середовища (непрямі методи державного регулювання), а також відповід-

них їм критеріїв оцінки результатів і соціально-економічних наслідків дії (виконання) закону; б) узгодження можливостей (задач, інтересів, потреб, ресурсів) всіх учасників відносин у регульованій сфері відносин; в) формування дієздатного механізму реалізації закону (прав, обов'язків, відповідальності) органами влади та невизначеним колом осіб; г) створення прямого і зворотного зв'язку між учасниками відносин.

Виконання законом цих та ряду інших функцій визначається його змістом і дозволяє судити про те, наскільки в результаті законотворчості реалізовані принципи концепції якості життя населення – паритет окремої особистості та органів влади, паритет різних соціальних груп і прошарків населення, першорядна цінність суспільної злагоди і компромісу, соціальне рівність і справедливість.

1. Конституція України 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Добрянов В.С. Методологические проблемы теоретического и исторического познания / Добрянов В.С. – М. : Мысль, 1968. – С. 70. 3. Зиновьев А.А. Фактор понимания / Зиновьев А.А. – М. : Алгоритм, 2006. – С. 17-18. 4. Маркс К. Сочинения / К.Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 20. – С. 555. 5. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания: опыт логики-гносеологического исследования / Копнин П.В. – М. : Наука, 1973. – С. 206. 6. Там же. – С. 206-207. 7. Сычева Л.С. Современные процессы формирования наук: Опыт эмпирического исследования / Сычева Л.С. ; отв. ред. А. Н. Кочергин. – Новосибирск : Наука. Сибирское отд., 1989. – 161 с. 8. Швырев В.С. Теория / Швырин В.С. // Философский энциклопедический словарь / сост.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – С. 677. 9. Качество // Философия : Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина [Электронный ресурс] / М. : Гардарики, 2004. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/509/%D0%9A%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E 10. Шибкова О.С. Категория «качество» в учении Аристотеля и его последователей / Шибкова О.С. // III Международные Бодуэновские чтения: И.А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23–25 мая 2006 г.) : труды и материалы : в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. – С. 189-191. 11. Аристотель. Категории / Аристотель // Собр. соч. в 4-х т. – Т. 2. – М. : Мысль, 1978. – С. 232. 12. Аристотель. Метафизика [Электронный ресурс] / Аристотель. – Режим доступа : http://nibiryukov.narod.ru/nb_russian/nbr_teaching/nbr_teach_library/nbr_library_classics/nbr_classics_aristotle_metaphysics_book-01.htm 13. Аристотель. Трактат «О душе» [Электронный ресурс] / Аристотель. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/arist01/index.htm> 14. Там же. 15. Локк Д. Опыт о человеческом разумении / Локк Д. // Соч. в 3 т. – Т. 1. – М. : Мысль, 1985. – С. 186–187. 16. Грицанов А.А. Джордж Беркли // Новейший философский словарь ; сост. А.А. Грицанов [Электронный ресурс] / А.А.Грицанов. – Мн., 1998. – Режим доступа :

http://www.hrono.ru/biograf/bio_b/berkli.php 17. *Гойман (Червонюк) В.И.* Действие права. Методологический анализ : дисс.... д-ра юрид. наук / Гойман (Червонюк) В.И. – М., 1992. – С. 128. 18. *Гаврилов О.А.* Стратегия правотворчества и социальное прогнозирование / Гаврилов О.А. – М. : ИГиП РАН, 1993. – С. 27. 19. *Тихомиров Ю.А.* Критерии законности правовых актов / Ю.А. Тихомиров // Право и экономика. – 1997. – № 19-20. – С. 3-5. 20. *Конституція України 1996 року* // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 21. *Савельева Е.М.* О понятии качества законов [Электронный ресурс] / Е.М. Савельева // Право и политика. – 2000. – № 10. – Режим доступа : http://elib.org.ua/politics/ua_readme.php?archive=&id=1096455320&start_from=&subaction=showfull&ucat=522. Там же. 22. *Андреев А. В.* Понятие качества закона и параметры, его определяющие [Электронный ресурс] / Андреев А.В. – Режим доступа : <http://hl.mailru.su/mcached>: 24. *Поленина С.В.* Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР / С.В. Поленина, Н.В. Сильченко. – М. : Наука, 1987. – С. 96. 25. *Научные основы советского правотворчества* / Гаврилов О.А., Колдаева Н.П., Пиголкин А.С., Поленина С.В., Халфина Р.О. ; отв. ред. : Халфина Р.О. – М. : Наука, 1981. – С. 199. 26. *Поленина С.В.* Качество закона и эффективность законодательства / Поленина С.В. ; под ред. Я. А. Куник – М. : Из-во ИГиП РАН, 1993. – 56 с. 27. *Бірченко Ю. І.* Деякі критерії оцінки якості та ефективності оцінки нормативно-правових актів / Бірченко Ю.І. // Наукові записки. – Т. 26 : Юридичні науки. – 2004. – С. 9–14. 28. *Эффективность правовых норм* / [Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С, Глазырин В.В.] – М. : Юрид. лит., 1980. – 280 с.

Chernolutskiy Ruslan. Theoretical problems of improving the quality of legislation standard-setting (lawmaking) activities

This article explores current issues of improving the quality of legislation in the context of rule-making (Lawmaking) activities.

The author argues that one of the major tasks of the national lawmaking in the regulation of social relations is the most important decision-laws legal high quality. However, at this time, unfortunately, quantitative parameters legislative precedence over quality. It objectifies and actualizes further studies of the phenomenon as legislation, but rather a deep scientific analysis of issues of law as having constituent values for legislators and the general state of the phenomenon, because the ultimate goal is the effective legislative regulation of public relations in order to achieve the projected social impact.

It is noted that the problem of the legal quality of laws directly related to the task of providing reliable legal protection of the individual in its operation in various fields of public and social life. So much of ensuring the quality of legal laws becomes a constitutional right, as the leading industry profiling and single national law and legislation. It determines the law-efficient and stable functioning of the legal system of the state. Therefore various kinds of defects in laws not only reduce the effectiveness of jurisdiction and enforcement provoke errors but also lead to infringements of the rights and legitimate interests of man and citizen.

The author believes that in addition to this, the need to study the abovementioned issues explained the need for further development of private scientific theory of law as law, common law and its enrichment sectoral aspects analysis and teleological dominants further development and deepening of scientific knowledge, above

all, constitutional lawmaking that is the basis for further sectoral legislation, and especially of Lawmaking activities in constitutional law.

Based on a systematic and comprehensive analysis of relevant characteristics concludes that multifaceted concept of “quality of law” can be defined as a set of properties that are necessary and inherent in the law, describing it as basic, proper and optimal regulator of social relations. Hence his constituents plugins will be considered property law legal legality (compliance with its regulatory and procedural legal requirements), instrumental and property law (especially the regulation of legal means), technical and legal properties (prior art exposition of the law and its compliance with the legislative machinery). All these approaches are important identification elemental constituents of normoproektuvalnoyi.

Thus, we can conclude that in terms of management, quality of law that establishes specific rules in society behavior in key areas of its operation, is one of the factors efficiency of public administration quality of life. In economic and political terms, the law reflects the quality of the legal form of conditionality and socio-economic content of the basic instrument of state management of public resources (the law) principles of the concept of quality of life.

It is shown that all quality characteristics at law laid Lawmaking activities because objectively the role and importance of this activity that integrates scientific and practical (on site technical) framework.

Key words: state, law, Legislative (Lawmaking) activity, quality of law, principles of law.

УДК 340.12

С. В. САВЧУК

КОГНІТИВНА ТЕОРІЯ ВИНИ

Почуття вини – мотиваційна засада просоціальної поведінки. Воно утримує суб'єкта від дій, спроможних завдати шкоду іншому; є індикатором засвоєння суб'єктом моральних цінностей і норм. З цих позицій в статті визначаються основні когніції вини.

Ключові слова: вина, казуальна атрибуція, когнітивні процеси, модель навченої беспорядності, форми переживання вини.

С. В. Савчук. Когнитивная теория вины

Чувство вины – мотивационное основание просоциального поведения. Оно удерживает субъекта от действий, способных причинить вред другому; является индикатором усвоения субъектом моральных ценностей и норм. С этих позиций в статье определяются основные когнции вины.

Ключевые слова: вина, казуальная атрибуция, когнитивные процессы, модель выученной беспомощности, формы переживания вины.

© САВЧУК Сергій Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії та теорії права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича